

Meänmaan Aviisi

Num 1 2009

Meänkielen kirjakieliseminaari, Matarengissä 24/10 2008

Meänmaan aatospaja – Kielilautakunta rediviva

Meänmaan aatospaja perustettiin 2007 jatkona Kielilautakunnalle, joka laitettiin minun ja Kentän Matin ehotuksesta 1988. Tämä Kielilautakunta on toiminut 20 vuotta, tehnyt hurjasti töitä meänkielen kirjakielen kehityksen puolesta.

Bengt Pohjanen

Aatospajan kautta Kielilautakunta saapi nyt paljon laajeman ja suuremman pohjan koennen. Meänmaan aatospaja on koonut kaikki parhaat kielentietäjät, käyttäjät ja meänkielen ystävät monesta maasta ja koko Meänmaasta. Meillä on biilimiehiä ja tohtureita, tutkioita ja sanakirjan tekijöitä, kauppaneuvoksia ja kirjamiehiä, vanhoja ja nuoria. Nyt Meänmaan aatospaja julkaisee ensimmäisen pienen plaavin, jossa on asioita meän kirjakieliseminaarista 24 lokakuuta 2008.

*Bengt Pohjanen
Kirjames ja pubbeenjohtaja*

Yhteenveto Aatospaja-aviisia varten Meän syntaksi – ei se siittä paljon muutu

Syntaksilla tarkoitetaan kielitieteessä lauseen rakennetta ja sen osia eli miten nämä

osat, lauseen sanat ovat suhteessa toisiinsa ja miten ne muodostavat lauseita. Syntaksin keinoja ovat muun muassa taivutus, kongruenssi eli yhtäpitävyys ja sanajärjestys. Meänkielessä varsinkin taivutuksella ja kongruenssilla on oleellinen asema lauserakenteiden kannalta. Se johtuu siitä, että meänkieli on suomalais-ugrilainen, itämerensuomalainen kieli, jossa nämä seikat ovat merkityksellisiä. Meänkieli on perimältään myös synteettinen kieli. Yksi sana voi sisältää kaasuksen, omistumuodon ja muun päätteen, kuten sanassa *talo-ssa-sti-ki* (vrt ruotsin 'också i ditt hus').

Lause on kielitieteilijä Fred Karlssonin (s. 1946) mukaan laajin kieliopin eli kielen rakenteellisen järjestymisen merkki. Suomelle ja sen sukukielille tyypillisen piirteen elliptisyyden eli sanomatta jättämisen mahdollisuuden johdosta lause voi meänkielessä olla äärimmäisen lyhyt. Lauseessa *Ymmärrän* subjektia ei tarvita, koska verbin persoonapäätte ilmaisee sen. Lauseenjäseniä ovat predikaatti, subjekti, objekti, predikatiivi eli predikaatintäyte ja adverbiaali.

Lauseen predikaatin, joka yleisesti koostuu yhdestä tai useammasta verbistä, voi meänkielessä tunnistaa siinä olevan finiittiverbin persoonataivutuksesta. Ko. taivutus koskee vain finiittiverbiä.

Subjekti voi olla totaalinen (*Kläppi laukko kartanolla*) tai osittainen (*Kläppiä ei näy ennää*). Subjekti puuttuu lauseista *Satokos sielä koko aijan? Mitenkäs tämä kuin lopetethaan?! Ajoima styykale piililä*. Ruotsin vaikutuksesta pronomini *se* ('det') esiintyy sekä meänkielen puheessa että kirjoituksessa erittäin yleisesti muodollisena subjektina. (*Satokos se sielä koko aijan? Mitenkäs se tämä kuin lopetethaan?*). Persoonapronomin käytön frekvenssi on meänkielessä korkea (*Met ajoima styykale piililä*), suomessa murteita lukuunottamatta ei. Alkujaan ruotsinvaikutteinen subjektin kaasumuoto nesessi-

vilauseissa on meänkielen syntaksille mitä ominaisin erikoispiirre. Subjekti esiintyy nominatiivissa (*Mie häyn pestä pään*), ei genetiivissä, kuten suomen kielessä (*Minun täytyy pestä hiukset*) sen kaikkine murteineen (esim. Suomen Tornionlaakson meänkielessä useimmiten muodossa: *Minun häätty pestä pää*).

Objektilla on suora suhde lauseen transitiviverbiin eli siihen verbiin, jonka ilmaiseva toiminta siirtyy välittömästi teon kohteeseen. Intransitiiviverbi ei voi saada objektia. Objektin meänkielessä on kahta päätyyppiä: totaalinen (*Tyristit ostit piletit yöjunhaan*), joka ilmaisee resultatiivista, loppuunsa toteutettua toimintaa ja osittainen eli osajekti (*Krannin poika katteli venheitä kaupassa*), jonka kaasus on partitiivi ja jossa toiminnan lopputulosta ei tiedetä.

Eeva Muli

Nesessiivilauseiden objektin kaasus on meänkielessä 1.akkusatiivi (*Mie häyn pestä pään*).

Verbit, joita käytetään predikaattiverbeinä meänkielen predikatiivilauseissa, ovat *olla* ja *tulla*.

Perusmuodossa olevat nominit eli substan-

tiivit, adjektiivit, pronominit, lukusanat ja 1. partisiippi voivat esiintyä predikatiivina *olla*-verbin, 2. partisiippi *tulla*-verbin kanssa.

Meänkielessä adverbiaali ilmaisee aikaa, paikkaa, tapaa, syytä, keinoa, tilaa jne. Adverbiaalinen paikka meän syntaksissa on melko vapaa verrattuna sen paikkaan esimerkiksi ruotsin lauseissa.

Typologisesti meänkielen perussanajärjestys on, kuten lukemattomissa maailmankielissä, suora eli SVO (Subjekti-Verbi-Objekti). Tilanne mutkistuu, jos lauseenjäseniä tulee lisää. Standardisuomen sanajärjestys on melko vapaa, samoin meänkielen. Sanajärjestysvalinnoilla voi kuitenkin välittää temaattista informaatiota, joten lauseen sanojen keskinäisellä järjestyksellä on oma merkityksensä. Sanajärjestys on helposti liikuteltavissa ja siten alttiina varsinkin valtakielen asemassa olevan kielen vaikutukselle. Onko näin käymässä meänkielen kohdalla suhteessa ruotsiin? Toivottavasti ei.

Elliptisyyttä voidaan pitää meänkieleen sen alkuperäistäustasta juontuvana ominaispiirteenä. Entä meänkielelle tunnusomainen negatio eli kieltoilmaus? Se esiintyy usein lauseen alussa korostamassa väitteen perusteltavuutta ja kestävyyttä. Negaatiota

käytetään sekä puhutussa että kirjoitetussa meänkielessä. Sillä ei ole moittivaa eikä vastustavaa sävyä. Päinvastoin. Meänkielinen henkilö näyttää negaationsa avulla vain asennoituvan siihen, mitä tuli ilmaista ja puolustavan sitä. Rakenne on ikivanha, ja se on pesiytynyt meänkielen syntaksiin sekä Ruotsin että Suomen puolella.

Yksittäisiä, meän syntaksille ainutlaatuisia, idiomaattisia rakenteita on loputtomiin. Sellaisia ovat: *olla vibassa, hopussa, villissä, nälässä* jne. Mistä ne ovat tulleet ja milloin, on vaikea sanoa.

Loppusana:

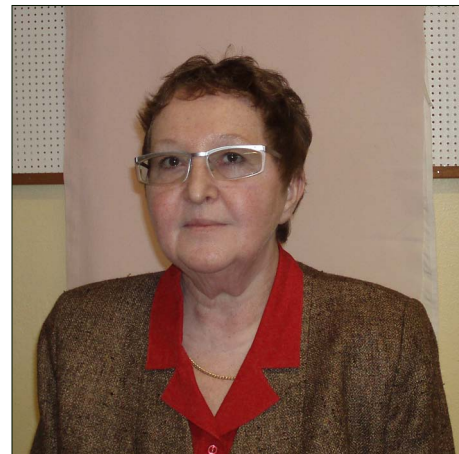
Palaan vielä meän syntaksia käsittelevän otsikon loppuosaan: ”ei se siitä paljon muutu”.

Emeritus-proessori Erik Wahlbergin mukaan se on jo muuttunut. Kysyin häneltä Vettasjärven kielikongressissa, mitä hän pitää näkyvimpänä ruotsalaisten vaikuttamana kohtana meänkielen syntaksissa. Hän vastasi: ”Net panit meänkielen pilhaan.”

Leikki sikseen. Meänkieli on yksi maailmankielistä, jonka kirjakielen kehittäminen on haasteellinen tehtävä.

Eeva Muli

No silloin ko päätettiin hyväksyä meänkieli kieleksi ei puhuttu muusta ko meänkieli, mutta esimerkiksi saamen

Kerstin Johansson, Meän Vanhiin 2005

kielele hyväksyttiin kolme varianttia. Ja silloin kattothiin rohki tarkhaan onko meänkielelä kirjotettu mithään ja plokathiin framile aika paljon materiaalia.

Sunkhaan kukhaan, ei sekhään jota Valtion kieliraatin kotisivula kuttuthaan meänkielen kielenhuoltajaksi, ole sitä saattanu missata ette meänkielelä oon kirjakieli. Ja ette se mikä oon kirjakieli määritelhään eli defnieerathan niitten tekstitten ja kramatiikitten mukhaan joita oon kirjotettu. No mistäs se sitte tuli se varianttiaatos, mie kysyn. Itte mie seuraan sitä mitä oon kirjotettu ja käytän meänkielen kirjakieltä joka ikinen päivä! Ja olen tehny sitä monta vuotta. Toimittannu aviisia, oikolukenu ja kääntäny kirjoja, samoin lauluja. Kääntäny suuret määrät tekstiä. Ja olen mie kelvanu opettamhaan meänkieltä koko Pajalan opettajakatralle. Kirjakieltä tietenki ja kramatiikkiä, kielioppia! Sitä kirjakieltä mikä oon kehittyyny vuositten aikana.

Mutta yhtenä päivänä telefoni soi. ”Jokos olet alkanu markkinoihmaan itteä Pajalan meänkielen variantin eksperttinä?” ja ”Eihään meilä oikeasthaan ole kirjakieltä, sitä häätty alkaa kehittämhään!” No mie olin ko puula päähään lyöty. Mutta telefonit soit. Ja meiliä tuli. Ja sitte minut kuttuhiin puhuttelhuun jossa minua rohki läksytethiin! Siittä ette mie häyn käsittää ette nyt kirjotethaan muitaki varianttia, ko ei meänkielen kirjakieltä vielä ole.

–Sitä alethaan nyt kehittämhään, mulle sanothiin!

Mutta annamakos met sen työn mitä

Matti ja Anneli Junes

Varianttiaatos – kukas sen keksi ja miksi?

Se oon selvä ette puhutusta kielestä löytää paljon varianttia niin rikas ko meänkieli oon. Mutta mitenkäs kirjakieli, josta met nyt puhuma?

oon vuosikymmeniä tehty vain mennä hukkaan? Annamakos met yhen -eli piia in kahen- ihmisen halthuun kielen tulevaisuuden?

En miekhään sitä pane vasthaan ette kieli kehittyä koko aijan mailman matkassa! Mutta sen mie panen vasthaan ette se tapahtuu yhen virkamiehen/viranomhaisen taholta ja päivästä toisheen! Ja mie panen vasthaan sen, ette selviä kehittyneitä sääntöjä kirjakielessä ei tarttis nou'attaa! Ja mie ehotanki ette met kirjojamma menheen ja käytämä niitä sääntöjä joita oon, ja kirjottamalla kieltä met kehittämmä niitä lissää!

*Kerstin Johansson
meänkielen käyttäjä, tulkki ja kääntäjä*

Enikö Molnár Bodrogi

Assuu Kolozsvarissa, Romaniassa. Tutkii Norjan kveenikieltä ja meänkieltä. Se tullee Meänmaan aatospajan viehraaksi ja Gräns och gryning-seminaariin 2009.

Enikö Molnár Bodrogi

Meänmaan aatospaja

Protokolla.

Meänmaan aatospajan kokkous 15. heinäkuuta 2008

Nordkalottens kultur- och forskningscentrum, Matarinki

Paikanpäälä: Bengt Pohjanen, Hannu Laitinen, Eeva Muli, Helena Sulkala, Ahti

Jaako, Lasse Anttila, Inga-Britt Uusitalo, Ingela Henriksson, Kerstin Johansson ja Marita Matsson-Barsk

§ 1 Aukasu

Bengt Pohjanen aukasi ensimmäisen Meän 16 – niminen roikan kokkouden ja sano kaikki tervetulleiksi. Bengt Pohjanen sano kans terheisiä niiltä, jotka ei olheet pääsheet tulheen.

§ 2 Kokkouden sekreterarin ja tarkastajien valinta

Marita Matsson-Barsk valithiin sekreterariksi kokkoudusta varten. Lasse Anttila och Hannu Laitinen valithiin protokollan tarkastajiksi.

§ 3 Tietoja

- Bengt kerto, ette 15. heinäkuuta, joka nykyhään on juhlapäivä ko Meän Flaku nostethaan tankhoon, on Meänmaan tinke-ripäivä ja päivä ko huomioihaan meänkieltä ja meän kulttuuria eri tavoin. 15. heinäkuuta on julkinen flakupäivä. Flakukysyntä oon ollu iso ja herättänny suurta huomiota krannimaissa ja Euroopassa ja Ameriikassa. Kunnat Ruotin Tornionlaaksossa (Meänmaassa) oon hommanheet flakun.
- Bengt kerto, ette tavamerkki MEÄNMAA oon rekisteerattu meän föreninkin nimhiin. Tähhään saakka Pajalan ja Kolarin kunnat oon saahneet oikeuen sitä käyttää.
- Meänmaan tinkerit piethään tänäpäivänä kello 12.00 Nordkalottens Kulutr- och forskningscentrumissä. Bengt antaa tioksi, ette siinä ehotethaan nimen muutosta Meänmaan-Tinkerit-nimestä Meänmaanimeksi. Meänmaa järjestää joka vuosi ylheisen flakupäivän 15. heinäkuuta ja tinkerit.

§ 4 Nimikysymys

Bengt selitti tämän päivän kokkouden perusajatuksen. Meänkieli oon pitkhään ollu kirjakieli ja nyt tarvithaan hyviä ja myöntheisiä voimia, jotka saattava jatkaa tätä työtä. Useampia ihmisiä tarvithaan Meänmaasta molemin puolen väylää. Norjan kveenit oon ilmotthanheet, ette hetki oon myötä ja se taas tietää sitä, ette

koko Meänmaa oon eustettuna. Bengt alotti Meän Akateemin, joka tänäpäivänä oon oma järjestö. Nyt met tarttema taas laajenetun järjestön ja se oon jo perustettu mutta ko nimi puuttu, puhuthiin siitä ja työstä, työryhmistä ja julkasuista y m.

Päätethiin

nimeksi Meän maan Aatospaja/The Think Tank of Meänmaa/, joka kans toimi kieli-lautakunnan jatkona ja kieliraatina.

§ 5 Tulevia tehtäviä

- Kotisivun tarve ja linkit. Aatospaja, preiviloova ja ajankohtasta tietoa.
- Sanakirjan tarve.
- Minuriteettilain tion lissääntymien kunnissa ja muuala.
- Päivlehti. Piia in saattas julkasta testinumeron.
- Kouluprojektiiä

Päätethiin

asettaa työryhmä: Bengt Pohjanen, Ingela Henriksson, Kerstin Johansson ja Inga-Britt Uusitalo jotka tekevä MEÄNMAA-lehen koenumeron.

§ 6 Seminaari lokakuussa 2008

Bengt Pohjanen ja Kerstin Johansson annoit tietoa meänkielen asemasta nyt. Arkiivivirastossa oon semmonen käsitys, ette meänkieltä ei ole olemassa kirjakielenä ja ette nyt aijothaan rakentaa uusi kirjakieli, joka sallii suuren määrän varianttia. Päätethiin seurata tilanetta ja ette Meänmaan Aatospaja hoitaa ja jatka 25 vuotta aikaa alettua työtä.

Päätethiin

järjestää seminaari lokakuussa. Teemaksi tullee: kirjakieli ja Nordkalottens kultur- och forskningscentrum oon aransöörinä.

§ 7 Yhteistyötä kotisivula

Ehotethaan yhteistyötä Meänmaan Teatterin kans kotisivula

Päätethiin

ette Bengt otta yhteyttä Meänmaan Teatterhiin.

§ 8 Logga

Bengt näytti logan ehotuksena.

Päätethiin

hyväksyä se.

§ 10 Päätös

Puhheenjohtaja kiitti paikalaoleva ja päät-
ti kokkousen

Bengt Pohjanen
Puhheenjohtaja

Marita Matsson-Barsk
Sekreterari

Protokollan tarkastajat
Hannu Laitinen Lasse Anttila

Meänmaan aatospajan jäsen. Tutkia Oulusta.

Hannele Lantto

”Se tuhlaa niinko Rietas olis pörsissä...”

Lars Lampinen

Väylä oon aina ollu

*Väylä oon aina ollu,
se virtaa
ei ole mihinhään poissa,
se virtaa
menemättä mihinhään,*

*Ei se mihinhään tule,
Ei sole mihinhään menossa
Soon meissä aina ollu
matkana rajatomanna
käsittä tehty virta*

*Väylä oon, oon aina ollu,
se yhistää, ei erota,
rajan veti ihmiskäsi,
tsaarin punanen viiva,
kuninkhaan musta nauha*

*Väylä oon,
oon aina ollu,
virta, laulu,
matkan vaiva.
aika ikunen,*

*Ko tulet tänne, tahot multa:
mie näytän sulle
väylän
virran
rauhan
Jumalan*

Meänmaan flakuja oon taasen:

Seinäflaku: 40x60 cm
Vimppeli: 3 m pitkä
Iso flaku: tankoa varten
Tillaukset: info@sirillus.se
Tel. 070/5677529 (Bengt Pohjanen)

Seuraava Aatospajan seminaari

oon 18.4.2009 (Meänmaan kirjalisuuen
päivä - Den tornedalsfinska litteraturens
dag - Hiljadagen) Pankaa jo almunakhaan.

Mie löysin kirjakielen

Mie löysin kirjakielen. Aloin varkhausin
ensimmäisiä omia kirjoituksia kirjottamhaan.
Mie joka olin halveksunnu ommaa.
Nauranu. Aloin opettajakouhluun 1992.
Sain mahdollisuuen lukea meänkieltä.
Kentän Matin kansa. Opin avutavuista,
umpitavuista. Verbistä ja kaasyksestä. Ja

Ingela Henriksson

kirjotin ja kirjoitin. Vaikka mihinkä mie
nyt menin mie luin kyltitten nimiä ja
kääntelin niitä meänkielele. Kuulutti paljon
mukavamalta antaa paikoile meänkielisiä
nimiä ko niitä ruottalaisia.

Mulla nousi aivan ko päähään tuo meänkieli.
Mie aloin lukheen satukirjoja. Ja aloin niitä
käänthään meänkielele. Aloin kirjottamhaan
ja kääntämhään runoja.

Ingela Henriksson

Liet laulut 2008 Lauluja

Birger Winsa